

ПРАВОСЛАВНО-ЕКЗИСТЕНЦИАЛНИ ПЪРВООСНОВИ НА НРАВСТВЕНОСТТА Към онтологията на съществуването

Росина Данкова

Религиозната философията на Владимир Соловьев в българските историко-философски традиции винаги се е радвала на успехи. За това свидетелства и последната му книга, която дори в неговата родна страна остава недоразбрана. Това е “Кратка повест за антихриста” (1900). Тя е преведена и отпечатана на български една година след смъртта му – през 1901 г.¹ С този превод той е оценен по достойнство и получава поддръжка от православно-християнската църква в България относно каноничността на книгата. Преводачът Ив. Дев отбелязва в предговора към първия български превод на “Кратка повест за антихриста”, че “повестта на Соловьев повдигна голям шум в светския руски печат: тя не се разкритикува, а се посрещна с гаври и яростни нападки... Соловьев, като философ, не само е известен, но несъмнено е доста крупен в Русия... Не така често се появяват в светския руски печат такива назидателни от християнска гледна точка съчинения, както тези две части на диалога...”²

Самото екзистенциално мислене на Владимир Соловьев му отрежда достойно място като един от водещите мислители на ХХ в.³ Неговите екзистенциални идеи⁴ усъвършенстват не само руската духовна традиция, но и изконните общочовешки ценности. Те извикват на живот една възвишена нравственост, която оказва трайно влияние върху цялостния културен семиозис на Русия и Европа. Творчеството му е вкоренено в исихастките традиции.

1. Нравственост и съществуване

Екзистенциалните първооснови на нравствеността във философията на Вл. Соловьев са мотивирани чрез идеята за **съ-преживяването на свободата чрез истината като Добро**. Благо-битието, което предпоставя софийността е действителната ценност на човешкия живот, с която се съ-измерва неговата духовност и върховен смисъл на метафизичното екзистенциално мислене.

Владимир Сергеевич Соловьев е роден в Москва (1853) в семейството на известния руски историк Сергей Соловьев (който е бил и ректор на Московския университет). Първоначално се записва да следва във Физико-математическия факултет и едва след две години постъпва в Историко-филологическия факултет, който завършва през 1873 г. На 24 ноември 1874 г. защитава магистърска дисертация на тема: "Кризата на западната философия (срещу позитивистите)", а докторската ("Критика на абстрактните начала") на 6 април 1880 г. Въпреки очевидната си надареност и творческа активност, съпроводена с необичайна работоспособност, той дълго време остава на длъжност доцент в Московския университет. Соловьев преподава и в Петербургския университет, но го напуска доброволно след публичните си речи, произнесени през 1881 г., в които се обявява против революционното насилие и за помилване на убийците на Александър II. Тези речи са в духа на християнското милосърдие и себеотреченост, но му донасят само дълбоки разочарования. Интересно, че за това "доброволно" напускане особена заслуга има известният Константин К. Победоносцев (написал книга с многозначителното заглавие "Победата победи света"). Известно е също така, че Победоносцев е бил "наставник" на Достоевски.

Поради своята дълбочина екзистенциалната проблематика в творчеството на Соловьев остава недооценена дълго време и след неговата смърт. Ориентацията му към бъдещето и далновидната прозорливост пред-определят съответна екзистенциална нагласа, предпоставяща фактически неговото метафизично мислене. Още приживе поетическото му творчество е оценено по достойнство и той е избран за почетен академик на Академията на науките по изящната словесност през м. януари 1900 г. (шест месеца преди смъртта му).

Идеята за **обединеното богочовечество** (разработвана от Соловьев в края на XIX в.), следваща съборността на православната църква, днес става особено актуална в контекста на ноосферния процес и свързаните с него проблеми на ноологичната реалност. Подценяването на духовните ценности, за които Вл. Соловьев пише в своята "Кратка повест за антихриста", разкрива не само "духовната ситуация на времето", в което е живял именитият православен философ, но в не малка степен и бъдещата. Според Соловьев *о-благо-*родява-

нето на света и самия себе си обуславя *вселенската мисия на човека*. Стремещът към истинното Добро е **битийстване**-в-пътя на самопознанието като екзистирание. Ценностната мотивация на човека го прави съ-причастен на екзистенциалния въпрос за **съ-битието** му към “тук” и “сега” на цялото човечество като богочовечество. Всеединството, според Соловьев е осъществяване на вселенската хармония (макрокосмоса) и индивидуалната хармония в единство (Едно). Това разкрива спецификата на екзистенциалната неоплатоническа мотивация, характерна за творчеството на руския мислител. Тази мотивация лежи в основата на цялата философия на Вл. Соловьев. Схващането на Соловьев за съ-битийстването чрез идеята за **Доброто като Истина (Благобитие)**, очертава една културна потребност в Русия – отстояване на новозаветните ценности в литературата и философията. В този смисъл “Трите речи” на Соловьев са не само достойна оценка на творчеството на Достоевски, но разкриват съответна екзистенциална мотивация. По един блестящ начин те експлицират водещата философска идея в творчеството на Соловьев – божествената сила в душата и богопознанието чрез любовта и всеопрощението като съ-битийстване в Доброто. Битийстването в Доброто е истинна екзистенция и съвършена хармония като красота, убедително отстоявана в творчеството на Достоевски.

Принципиалният екзистенциален избор според Соловьев предпоставя съответен **ценностен модел на света**. Последният е актуалност на Доброто (и съ-битийстване в него). Доброто се разбира в един вселенски, субстанционален контекст, защото *“доброто, отделено от истината и красотата, е само неопределено чувство”*, което може да направи човек неспособен да го различи от злото. За Соловьев отделеното от Бога “добро” е зло – лишеност от самобитие. По такъв начин става възможно злото да приеме фиктивно образа на добро.

В **екзистенциалния модел на света** на Вл. Соловьев *доброто, истината и красотата* (в тяхното триединство като Благобитие) мотивират съответен нравствен избор на човека. Без истина не може да бъде познато доброто, без добро – красотата, защото истината, според Соловьев, е добро, което се мисли от човешкия ум. *“Красотата е същото това добро и истина, телесно въплътена в конкретна жива форма”*. Пълното ѝ въплъщение е трансцендентна

цел (и идеал) на човешкия разум. В този смисъл следва да се приеме и твърдението на Достоевски, че “красотата ще спаси света”. Тази жива (божествена) красота е възплъщение едновременно на доброто като битие (Добробитие) и истината. Но отвлечената (лишена от добро) “истина” е празна дума, а красота без добро и истина е *кумир*.

За Соловьев **формата на разумността** като цел и битие е Истината, а самата истина е разумна⁵. Мисленето е битийно самоосъществяване на разумността. “Доколкото мислимото по необходимост не е само **мое** състояние, а и нещо друго – мисленето има **обективна** природа; доколкото мислимото по необходимост не е само в този случай, а във всеки – мисленето има **универсална** природа или вселенска”⁶. Универсалността на мисленето е неговата битийна вкорененост в Истината. Като Едно (върховно Благо), то е самоосъществяване на Истината като битие и на Битието като Истина. По такъв начин битийстването в Истината е съ-битие и истинна екзистенция. Последната е съпричастност към Едното (Благото) и следователно *универсалия на екзистенциалността*. Човек в този смисъл наистина е “мярка на всичко съществуващо, че съществува и на всичко несъществуващо, че не съществува” (Протагор). Колкото повече човек универсализира себе си (в качеството на истинна екзистенция), толкова повече той се стреми да трансцендентира своята универсалност във вечност. Истината като битие е неговият континуитет, съотнесен с Универсума. Човек се богоуподобява в екзистиращата си трансценденция, освобождавайки се от телесността, утвърждавайки по един абсурден начин битийността.

Екзистенциалните първооснови на нравствеността Соловьев свързва с истината като битие. Универсалността на Истината като битие е интенция на човешката екзистенция, изконен стремеж към безсмъртие (отвъд смъртта). Да бъде, след като вече не е (телесно), е по-скоро извънположена трансценденция. Да бъде – означава да **Е**, да се самосъздаде не е само волево, но и по свобода на своята (истинна) екзистенция. Такъв разум универсализира себе си, полагайки се в настоящето като бъдеща форма на Истината. Последната е трансцендентно битие на *душеблагоденствието* като екзистирание. В този смисъл екзистенцията може да се разбира като трансцендентирание на самополаганите висши цели на разума. По такъв начин той битийства извън-себе-си в-себе-си, създавайки своя потребна форма –

Истината като битие. Неговото (разумно) самобитие Е битието като Истина. Така разумът Е повече от себе си чрез своето трансцендентирание. Неговият избор обаче е свободен и тази свобода Е свещено, изконно Първо-битие, което (той може да забрави в телесната си форма) се възпроизвежда единствено и само в Истината като битийна форма на ексистиращото мислене.

2. Доброто и неговите ценностни основания

Екзистенциалната мотивация на Соловьев разкрива нови възможности за по-задълбочено разбиране на нравствената философия. Според него "нравственият смисъл на живота първоначално и окончателно се определя от самото добро, достъпно за нас вътрешно чрез нашата **съвест** и **разум**, доколкото тези вътрешни форми на доброто са освободени посредством нравствения подвиг от робството на страстите и "от ограниченията на личното и колективното себелюбие"⁷. Доброто само по себе си не се обуславя от нищо, според Соловьев. Човекът по своето нравствено предназначение е "вътрешна форма" на доброто като "безусловно съдържание". Доброто не зависи от нищо, но битийно обуславя всичко. По своята метафизична природа то трансцендентира битието на нравствените ценности като израз на съществените цели на човешкия разум. Това изгражда неговата *чиста природа*. Различаването на доброто от злото практически е невъзможно без трансценденцията на чистата природа на Доброто като благо.

Доброто като принцип на живота (обуславящ смисъла, предназначението и ценността му) е **добро-волно**⁸, т.е. волята за добро е основанието на истинно-нравственото свободно действие като добронамереност. "Оправданието" на доброто всъщност означава неговото обосноваване като **онтология на душата**. За Соловьев истинното добро като Благобитие е във висша степен разумност, която в известен смисъл е свръхразумност, ако се имат предвид висшите цели на разума, пред-задаващи съответни нравствени норми на разумно битие. Битието на разума в този смисъл намира конкретен израз в Доброто като цел и средство. **Ценностното битие на доброто като идея на разума се разкрива като трансценденция и екзистенция** на неговите съществени цели. Нравствената философия (като философия на доброто) всъщност е призвана да разкрие неговите метафизични основания.

Според Соловьев свободата на избор (на доброто) е безусловна, защото всяко условие вече е ограничение (и дори корист). Безусловността на доброто разкрива неговата чиста природа като нравствен закон. Именно предимството на духа над плътта "е необходимо за съхранението на нравственото достойнство на човека"⁹. Добродетелният човек е "човекът какъвто той трябва да бъде". Дълг и добродетел са взаимно свързани. Добро-детел е "нормалното или дължимото" отношение, т.е. дължимото по отношение на ценността на човешкия живот, даден за определени нравствени (висши) цели, с които борави разумът в своята истинна екзистенция (Истината като битие и битието като Истина).

Една от висшите добродетели според Соловьев е **мъдростта**. Тя е способност по един съвършен начин да се постигат съзерцателно най-висшите цели. Мъдростта в качеството на добродетел е Благо-битие на разума, осъществяващ своите висши цели. В този смисъл доброто по своята природа е средство за постигане на Благото¹⁰. Благото и блаженството е съвършената форма на проявление на Доброто в неговата пълнота. Благото е неизменна и пълноценна същност, изпълваща битието на Доброто със смисъл и съдържание. Чистото добро е предпоставка за съзерцание на висшето Благо, неизкушено в злото. Изкушеното добро вече е зло. То е загубило своята пълнота и цялост (и е в недоимък). Ето защо **оправданието на доброто** означава не толкова негова защита от злото, колкото разкриване на неговите метафизични основания. Доброто е само по себе си и за-себе-си положена екзистенциална свобода като битие на Истината. Злото е лишено от битие в-себе-си, но то може да анихилира доброто и да се прояви като насилие.

Безусловното начало на нравствеността според Соловьев е "съвършеното Добро – Едно, съдържащо всичко в себе си"¹¹, което същевременно присъства и в човека. Състраданието е именно факт, който свидетелства за съществуването на другия, чрез който се самоутвърждава личната азовост. Подобна феноменология прави хората все-единни и същевременно не ги лишава от само-битие. Ето защо според Соловьев действителната нравственост е в Бога като Логос (Слово), Истина. Бог Е сам по-себе-си преизобилие и действие. Самолишеността от Него прави човека не-битиен. "Нравствената негодност" на човека, отбелязва Соловьев, се състои в това, че от-

съства “въгрешна възприемчивост за Божието действие”¹². Бог като *безусловна нравственост* е интенцията на истинната човешка същност, която е Едно-родна (“синовна”) с Божествената. По такъв начин човек е Едно с Бог-Син (Логос). Божеството “се полага като пълнота на всички условия на нашия живот, или това, без което животът би бил за нас безсмислен и невъзможен”. Бог като Първоначало е истинна първооснова и окончателна цел на съществуването¹³. Формата на **абсолютното Добро** е върховното Благо. Като другост на Бога, човек е свободен да избира да се богоуподоби или да е негова сянка (т.е. отрицание на светлината). В своя избор човек утвърждава доброто или злото като антропологичен проблем.

Целта на човешкия живот според Соловьев – “това, заради което съществуваме” е “Божие подобие”. Пребиваването на Бог в нас е **екзистиращо самобитийстване в Истината**, неотменно свидетелство на Св. Дух. Бог за православния мислител не е застинала (омъртвена) представа, а Благо, което се постига в и чрез екзистенцията като битийстване в Истината. Бог като върховно Благо не може да се обхване понятиено, но Е постоянно нетленно Слово-Битие. Въчовечаването на човека е бого-уподобяване (теосис) и съ-битийстване в Него. Соловьев отбелязва: “Съвършенството, т.е. пълнотата на доброто, или единството на Добро и Благо се изразява в три аспекта: 1) **безусловно** съществуващото, вечно действителното съвършенство – в Бога; 2) потенциално – в човешкото съзнание, вместищо в себе си абсолютната пълнота на битието като идея и в човешката воля, приемаща я като свой идеал и норма; 3) в действителното осъществяване на съвършенството или в историческия процес на **усъвършенстване**”¹⁴. В екзистенциален дух Соловьев приема, че Бог е отвъд доброто и злото, отвъд противоречието между тях. Това не означава, че Той е безразличен към Доброто (и злото), а е Добро-битие в-себе-си, което е неразлично вътре в-себе-си, тъй като в него няма зло. Преизобилието на Божията Благодат е Добро в-себе-си. То става за-себе-си посредством екзистирация разум в качеството на негова висша цел и метаетична предметност.

“Безусловното начало на нравствеността” Соловьев определя по следния начин: *“В съвършеното вътрешно съгласие с висшата воля, признавайки на всички други безусловно значение, или ценност, доколкото и в тях Е образът и подобие на Божие,*

вземай възможно пълно участие в своето дело и общото усъвършенстване заради окончателното откровение на Царството Божие в света"¹⁵. Подобно на Кантовия категоричен императив, императивът на Соловьев е нравствен и съобразен с висшите цели на човешкия разум. Всеединното човечество е възможно като Богочовечество в смисъл на разумното целеполагане на възвишената нравственост (отвъд доброто и злото). (Идеята за всеединното човечество днес се свързва с ноологичната реалност.)

Духовната криза в края на XIX в. Соловьев иска да интерпретира като необходим подтик за преодоляване царството на материалното и отдаване приоритет на Царството Божие като Благо-битийстване. То е изначално присъщо на човешката **природа**, която е осветена от **Благо-разумието** – истинната екзистенция като **съ-битие** на Истината. Радикалното обезбожествяване фактически е лишено и недоимък на духовното благо-битийстване и приоритет на екзистенциалното битие на човека. Това е резултат от обезсилението на християнството, което е формирало “божеци” (Фр. Ницше) – маски на себеподобия. Не за него ратува Соловьев, а за съотнесеност с мирозданието като тук-битие на изначалното Благо-битие на човека. Сътворението като предмет на човешкото познание чрез екзистенцията се превръща в културологичен проблем. От тази гледна точка човекът би трябвало да е цел на социалните властови механизми и социокултурното битие. За съжаление духовната криза днес свидетелства, че духовното пространство се изпълва от отчужден политически елит, който постепенно ликвидирва националната културна идентичност и обезличава културата.

Православният аскетизъм като принцип в исихастските традиции за постигането на Добро-битието, според Соловьев, е такава екзистенция, която е основа на практическите нравствени взаимоотношения между хората. Аскетизмът (доминираща над материалния начин на живот) обуславя и съответна духовна нормативност. Посредством **богосъзерцателната аскеза** творчеството на Соловьев придобива монистичност и разкрива един миролюбив и човеколюбив светоглед. Идеята за вселенското богочовечество е възможна благодарение на обединяването на народите посредством такива цели и вяра, която изключва “злобата и греха”. В нея “крайъгълен камък” ще бъде Словото Божие като съ-битийстване с Истината и в Истината.

В този смисъл са налице много общи черти между творчеството на Соловьев и Достоевски. И двамата като екзистенциално мотивирани мислителни не само отхвърлят злото (и не просто се съгласяват с Откровението на св. Йоан за идването на антихриста като апогей на злото на Земята), а се стремят да разкрият в “апокалиптичен дух” същността на антихриста (злото). За Соловьев вярата е не само желание да вярваш, а и да я постигаш съдържателно като същност и основа на екзистенциалния избор и като съ-битие на Истината. Ако дяволът има за цел да въведе човека между вярата и безверието, което е така да се каже неговата “метода” (Ф. Достоевски. Братя Карамазови), то изгубилият себе си човек в тази борба (между вяра и безверие), няма средство, с което да търси Бога. Така дяволската подмяна е осъществена още в “оръжието”: вместо вяра – съмнение. Оттук всичко следва от само себе си”. Основната стратегия на злото (лишеност на битието от Истината) е не да отрича Бога, а да разколебава избора на човека като го държи чрез съмнението между вярата и безверието. Тази критическа идейна позиция на Соловьев откриваме в “Кратка повест за антихриста”. За Соловьев “стародавната змия” много добре знае, че има Бог, но не допуска човек да достигне до Него, защото иска да заеме Неговото място в човешкото сърце. Затова душата на човека е арена на тази борба между доброто и злото.

В екзистенциалния модел на света на Соловьев триединството – **добро, истина и красота** обуславя избора на ценности, осмисля живота на човека, а привидното безсмислие на смъртта (като един неизбежен край, въпреки добродетелния живот) придобива нов контекст: тя не е последна, тъй като след нея, въпреки злото, идва възкресението. Така дори и в съпреживяването на смъртта (и посредством нея) човек има възможност за принципиален избор – безсмъртие или осъждане с оглед на истината. Соловьев разкрива възможностите, които мотивират новозаветните ценности (за духовен избор). Екзистенциалното раждане по Дух е битийстване в Словото като битие на Истина. Православният екзистенциалист приема, че “наред със съвършения Бог”, “съвършеният човек” благодатно приема Неговата мъдрост. “Искрата на безкрайността и пълнотата съществува във всяка човешка душа, даже и на най-низката степен на падение”, отбелязва Соловьев. Последната битка (Армагедон) между доброто и злото характеризира “свършека на света” като крах на злото и окончателна победа на доброто и самия екзистенциален избор.

Както стана ясно, **етическата** система на Соловьев е свързана с идеята му за Царството на всеединното Богочовечество. Осъзнаването на целта, смисъла и предназначението на човека в космичен план разкрива нови битийни възможности на неговата екзистенция като трансценденция. Обезсмъртяването на човека не е телесно, а предопределено от неговото съ-битийстване в Истината като Благо-битие. Непрекъснатостта на това битие именно е Словото. То “тече” като непресъхващ извор в качеството на Истината като битие и на битието като Истина.

3. Метафизика на доброто и злото

В нравствен аспект Соловьев разкрива деформацията в отношенията между хората вследствие от отсъствието на съдържателно Добробитие като висша цел на разума. Не можем да оценим творчеството на Вл. Соловьев като песимистично, тъй като според Апокалипсиса се слага край на злото, за да се възцари Доброто като Благо-битие. Последното се постига с цената на изстраданата истина и великата жертва в името на тази истина. В “Кратка повест за антихриста” Соловьев поставя и въпроси, вълнуващи самия него още от младежките години – *смисълът на световната история и нейната цел, движещите ѝ сили, борбата между доброто и злото* в тази история. На подобни въпроси баща му иронично отговарял, че световната история е изчерпана вътрешно и вече няма сили, които да я движат напред. Вече зрял, на 47 години, Соловьев решава да посвети специален труд на тази тема: *“Аз исках доколкото мога да изложя свързаните с въпроса за злото жизнени страни на християнската истина, които от различни страни се замъгляват, особено в последно време”*¹⁶. Според него, за да се разбере тази борба между доброто и злото е възможно само в контекста на една цялостна метафизическа система. Дали злото е само недоимък, лишениост от битие-в-себе-си (несъвършенството на което се преодолява чрез увеличаване на доброто) или то е действителна сила, която владее човека посредством съблазните на нашия свят? Соловьев осъзнава отговорността си да разкрие тази фундаментална метафизика на доброто и злото, тъй като въпросът за злото е важен за всеки и всички и е неотделим фактор от екзистенциалния избор. Той изтъква, че, истинската задача е не да се опровергава дадена

религия, а да се разкрие действителната измама, която намира израз дори в определени социални институции и организации.

Изяснявайки метафизичните основания на борбата между доброто и злото, Соловьев изтъква белезите на Второто пришествие като завършек на историческия процес. Той иска да просветли съзнанието на тези, които според него вярват, или предстои да повярват (чрез измама) в антихриста като в Бог-Син. Соловьев по един впечатляващ начин предвижда политическите и социално-икономическите събития, и духовната нищета, които ще съпътстват появата и утвърждаването на лъжемесията – Анти-Логоса. В “Кратка повест за антихриста” Вл. Соловьев отбелязва, че “Европа на XX в. се превръща в съюз на демократичните държави – в европейски съединени щати”¹⁷. Въпреки политическия напредък, остават нерешени такива важни проблеми, каквито са “предметите на вътрешното съзнание – въпросите за живота и смъртта”, за последната съдба на света и човека. Те са “усложнени и забъркани от много нови физиологични и психологични изследвания и открития. Разяснен бил само един важен резултат – падането на отрицателния материализъм”¹⁸. Това Вл. Соловьев предвижда преди повече от 100 години.

Екзистенциалното мислене на Соловьев, разкриващо битийстването в Истината като истинен живот (истината като живот), цели да мотивира такива ценности, които осмислят човешкия живот и го правят съ-причастен на Словото (Логос) като изконна вселенска битийна ценност. По такъв начин човешкото битие става съ-битие на Истината като животворящо начало, към което душата се стреми като към свой Първообраз. Соловьев обосновава тезата за действителната нравственост като съ-причастност на отделния човек към културната среда на човечеството. Анализирайки Доброто (в човешката история), той разкрива спецификата на нравственото взаимодействие между човека и социума. Човекът е динамичният фактор в историческия ход на събитията. На историята може да се гледа като на проява на събитието на Истината като Добро или неговото о-нищо-стяване. За Соловьев дълженстването (като морална норма) е Благо, което в личностен план е съвестта на човека – ценност, осигуряваща душевна хармония в съответствие с висшите цели на разума.

Както отбелязахме, Вл. Соловьев полага в основата на екзистенцията на човека истинната нравственост като **само-битие**. Последното разкрива свободата на човешкия дух да избира себе си като начин на битийстване в Истината. Този избор е винаги метафизичен и е битиен приоритет пред телесните възжеления. В глобален план екзистенциално мотивираната нравственост приема борбата със злото като му противопоставя Доброто (като Благо-битие, битийстване в Истината). За Соловьев нравственото усъвършенстване е самобитийстване в изконното Благо, което се разкрива като самодостатъчна в-себе-си Истина. Ето защо човешкото достойнство е безусловната ценност за всеки, поради което обществото е въгрешно **свободно** съгласие на всички. Така според руския мислител е възможно осъществяването на действителната нравствена норма¹⁹. Истинската, “действената любов” е любов към животните, към себеподобните и към Бога. Ако любовта към ближния е користна, то тя е самолишаване от нравствено съвършенство.

Душата според Соловьев е средоточие на *Разум, Чувство и Воля*. Ето защо според православния философ борбата на злото е за завладяване на мислите, чувствата и волята на човешката душа. Борбата между доброто и злото в хода на историята се разкрива чрез борбата между Бог-Син (Логос) и антихрист (който убедително ще се представя за Бог-Син). Антихрист ще се прослави като велик мислител, писател, обществен деец, аскет и философ. Външно той ще изглежда “благороден и хубавец” и ще се обожестви от всички. Интересно, че първоначалната изява на тази “славна” личност Соловьев свързва със спиритуализма. “Забележителният човек” при това “вярва” в Бога, но тайно в душата си предпочита себе си пред Него. Лъжемесията също ще вещае скок от царството на необходимостта в царството на свободата. (Българският философ Ил. Сарълиев е спиритуалист)

С голяма психологическа дълбочина и прозрение Соловьев рисува образа на човеконенавистника, представящ себе си за месия и човеколюбец. В екзистенциален план са особено интересни неговите въгрешни колебания и съмнения. (По природа той е съмнителен.) Този световен император сам нарича себе си “гений” и “сврѣхчовек”. В него постепенно узрява мисълта, че той е истинският спасител, а Бог-Син (Словото, Логосът) не е живият Бог. В този решаващ момент на избор той чува глас: “Възлюбени ми сине, в

тебе е моето благоволение... Аз съм бог и твой отец... Аз те обичам и нищо не искам от теб... Върши си делото в твое име, а не в мое..." Тук Соловьев разкрива същността на злото и неговата богооставеност като лишаваност от битие-в-себе-си. Според Соловьев заблудените фактически се покланят на лъжливия бог (който И. Кант нарича "баща на лъжата"). Самолюбието и славолюбието на "великия спиритуалист, аскет и философ" непрекъснато нарастват. Славата му се увеличава не само защото е "гениален", но и защото се възприема от доверчивото човечество като "безкористен, целомъдрен и велик в благородните дела". Най-напред той ще завоюва убедителна международна слава. При това, за да прилича на Бог-Син (Слово, Логос), този лъжемесия трябва да бъде носител и на свръхестествени дарби. Той иска да постигне световно богопризнание от страна на цялото човечество. Новият гений ("бащата на народите") фактически отхвърля нравствения закон и проповядва несвободата като жадувана свобода. Логиката на този спасител е следната: това, което се явява по-късно, "несъмнено" стои по-високо от това, което е по-рано поради принципа на развитието. Ето защо новообявеният се месия е най-съвършен и последен спасител – с него завършва историята на човечеството, тъй като е осъществен скокът от царството на необходимостта в царството на "свободата" (в което "всички са равни, но едни са по-равни", Дж. Оруел). В негови ръце е съсредоточена цялата световна власт. Остава само едно – да се покорят сърцата на хората. Те трябва да повярват в него като в Бога. Най-съблазнително е да се подчинят душите на скромните вярващи миряни. Соловьев разкрива една картина на процеса, свързан със световното обединяване на църквите, за да се обезличат поотделно основните религии с оглед на висшия тоталитаризъм, представящ себе си за царство небесно на Земята.

На свикания от императора "Вселенски събор" са поканени представители на всички вероизповедания (икуменизъм). Откриването на "събора" става без каноничен църковен обряд и когато влиза императорът в световния полухрам-полудворец, оркестърът изсвирва "Марша на обединеното човечество", служещ за международен химн. Императорът, оглавил "събора", изразява своята воля за върховна власт, иска всички да му се поклонят и да го признаят в сърцата си за техен духовен "вожд и владика". Чрез този "най-велик вселенски събор", напомнящ за предишните християнски вселенски

събори, антихристът цели да “обедини” християните по цялата Земя и да съсредоточи в себе си цялата духовна власт.

По повод на “Кратка повест за антихриста” ще отбележим, че Соловьев, в съответствие с новозаветните ценности (и Откровението на св. Йоан), обрисова края на световната история като разобличаване на злото и победа на доброто над злото в свободата чрез истината. Интерес представлява неговото предвиждане, че през ХХI в. в официалната православна църква е навлязъл “политическия космополитизъм”.

Екзистенциалната криза, която констатира Соловьев, създава бариери в общуването между хората, но той посочва алтернатива за нейното разрешаване – нравствената философия като средоточие на индивидуалния екзистенциален избор. Оправданието на злото е изкушението на доброто. За преодоляване на висшето изкушение е необходима истинна памет за злото. Соловьев показва, че “царството” на злото копира, възпроизвежда по един превратен начин тринитарността на Светата Троица. Заедно с предсказанията в “Кратка повестта за антихриста” (лебедовата песен на Соловьев), православният философ предчувства своята смърт: “...осезаем и не така далечен е вече образът на бледоликата смърт, който тихо съветва да не отлагам”. Все пак той отбелязва, че ако има живот пред него, ще я допълни и доработи, за да придобие ясна завършеност.

Екзистенциалните идеи на Вл. Соловьев и днес са актуални, тъй като съсредоточават в себе си общочовешките ценности, с помощта на които ще се решат проблемите на обединена Европа. Той разкрива екзистенциалните първооснови на нравствеността като една насыщна съвременна потребност на човечеството и неговото вселенско, разумно, ноологично единство (като ноосфера). Това са и проблеми на съвременната философска антропология.

БЕЛЕЖКИ

¹ Вж. Соловьев, Вл. Късичка повест за антихриста. Посвещава се тоя превод В. П.-ному Клименту. – В: Библиотека приложение на църковен вестник. 1901, кн. I и II (Из ж. Книжки недели, № 2, 1900, с. 39–76; Вж. също: Владимир Соловьев и западноевропейската философска традиция. Лекции, доклади и научни съобщения от теоретичен семинар в Баня, 13–17 декември 2000 . С., 2001, 195 с.

² По-важни философски съчинения на Вл. Соловьев са: Философски основи на цялостното познание (1877), Красотата на природата (1889), Общият смисъл на изкуството (1890), Жизнената драма на Платон (1898), Оправдание на доброто (1899), Кратка повест за антихриста (1900) и др. Наред със своята научна и художествено-литературна писателска дейност Соловьев извършва преводи на Платон. Като поет той оказва силно влияние върху творчеството на Ал. Блок и А. Бели предимно със стиховете си от “софийния” цикъл.

³ **Соловьев, Вл.** Късичка повест за антихриста. Посвещава се тоя превод В. П.-ному Клименту. – В: Библиотека приложение на църковен вестник. 1901, кн. I и II (Из ж. Книжки недели, № 2, 1900, с. 37. Ще отбележим, че в “Кратка повест за антихриста” Вл. Соловьев не случайно влага в устата на стареца Иван думата “чедца”, която използва св. Иван Релски. Тя разкрива православната духовна традиция духовният пастир да нарича така своите пасоми. В новия превод (1994) на Соловьев обаче тя е заменена с “чеда”.

⁴ **Данкова, Р** Екзистенциалните идеи на Владимир Соловьев и тяхната мотивация. – В: **Вл. Соловьев.** Кратка повест за антихриста. Три речи в памет на Достоевски. В. Търново, Унив. изд. “Св. св. Кирил и Методий”, 1994, с. 5–16; **Р. Данкова.** Първото представяне на Соловьев у нас. Пак там, с. 105–109.

⁵ **Соловьев, Вл.** Форма разумности и разум Истини. – В: Вл. Соловьев. Сочинения в двух томах. Т. I. М., Мысль, 1988, с. 814–831.

⁶ Пак там, с. 816.

⁷ **Соловьев, Вл.** Сочинения в двух томах. Т. I. М., Мысль, 1988, с. 96.

⁸ Пак там, с. 97.

⁹ Пак там, с. 151.

¹⁰ Пак там, с. 237.

¹¹ Пак там, с. 248.

¹² Пак там, с. 251.

¹³ Пак там.

¹⁴ Пак там, с. 255.

¹⁵ Пак там, с. 261.

¹⁶ **Соловьев, Вл.** Сочинения в двух томах. Т. II. М., Мысль, 1988, с. 636.

¹⁷ **Соловьев, Вл.** Късичка повест за антихриста. – В: Библиотека приложение на църковен вестник, 1901, кн. I и II (Из ж. Книжки недели, № 2, 1900, с. 44.

¹⁸ Пак там, с. 44–45.

¹⁹ **Соловьев, Вл.** Сочинения в двух томах. Т. I, с. 347.